

การวิเคราะห์การตีความพระสูตรคัมภีร์วัชรปรัชญาปารมิตาสูตรเรื่อง “ไม่ควรยึดมั่นในทาน”

Analysis of Interpretation of the Mahayana Vajrasattava ParamitaSutra “Do not
hold the giving mind”

สุภเชษฐ์ จงธนกร

Mr.Suphachet Chongthanakorn

สาขาพุทธศาสนศึกษา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

taiyodental@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความนี้เป็นบทความเพื่อวิเคราะห์และตีความพระสูตรคัมภีร์วัชรปรัชญาปารมิตาสูตร เรื่อง “ไม่ควรยึดมั่นในทาน” มีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมการให้ทาน โดยไม่ยึดมั่น ผลการศึกษาพบว่า การให้ทานโดยไม่ยึดมั่นในรูป เสียง กลิ่น รส สัมผัสและธรรมารมณ์ฯ เป็นการส่งเสริม สุนทรีย์ตาฯ ให้ไม่มีความยึดมั่นในการให้ทาน หัวข้อที่อธิบายในบทความนี้มี ธรรมของพระโพธิสัตว์ วิธีการบำเพ็ญด้วยความกรุณาและเมตตาโดยไม่ยึดมั่นความหมายและประเภทของทาน การให้ทานที่มีอานิสงส์มาก อานิสงส์ของการให้ทาน องค์ความรู้ของการให้ทานโดยไม่ยึดมั่น ทานความหมายคือการให้ เกิดจากการที่บุคคลมีเจตนาไม่โลภ ไม่ตระหนี่ รู้จักเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เป็นผู้มีอภัยภัยใหญ่ สามารถที่จะบริจาคพัสดุของตนออกแก่อีกผู้หนึ่งได้โดยโดยฐานจากจิตที่มีความอนุเคราะห์ สนับสนุนให้ผู้อื่นได้รับความสุขความสะดวกในกิจการในชีวิต การให้ทานในคัมภีร์มหายานวัชรปรัชญาปารมิตาสูตร ได้ให้พระสูตรไว้ในเรื่องของ ทานว่า “ไม่ควรยึดมั่นในทาน”เมื่อต้องการจะให้

คำสำคัญ : ทาน คัมภีร์มหายานวัชรปรัชญาปารมิตาสูตร ไม่ควรยึดมั่นในทาน

Abstract

This article is analyze and interpret the Vajrasattava Paramita Sutra “Do not hold the giving mind” Giving without clinging to form, Sound, Smell, taste touch and

dharma. It is call Sasanyata to have no commitment to giving alms. The topics described in this article are Bodhisattava Dhama, How to practice with kindness and mercy without adhering to the meaning and type of alms. Giving alms with great merit, The merit of giving, The knowledge of giving without clinging. Giving. It comes from a person's intention not being greedy, Not being stingy, Knowing how to be generous. A person who has a great disposition able to donate their supplies to others people. The basis of a spirit of compassion. To encourage others to gain happiness and ease in life's affairs. The Giving in Mahayana Vajarasattva Paramita Sutra gave a sutra on the subject that said “Do not hold the giving mind”

Keywords : Giving, Mahaya Vajarasattva Paramita Sutra, Do not hold the giving mind.

บทนำ

ดูก่อนสุกฤดี อนึ่งในธรรมของพระโพธิสัตว์ไม่ควรยึดมั่นในการบำเพ็ญบริจาคทาน กล่าวคือการบริจาคทานโดยไม่ยึดมั่นในรูป การไม่ยึดมั่นในเสียง กลิ่น รส สัมผัสและธรรมมารมณฺ์ ดูก่อนสุกฤดี พระโพธิสัตว์บริจาคทานด้วยประการดังนี้ จึงเป็นความไม่ยึดมั่นอยู่ในลักษณะฯ เพราะเหตุใด ? เพราะถ้าหากว่าพระโพธิสัตว์บริจาคทานโดยไม่ยึดมั่นอยู่ในลักษณะ ทานนั้นย่อมเป็นบุญอันประมาณมิได้ฯ

การบำเพ็ญบารมีถือว่าเป็นหลักของการปฏิบัติเพื่่อมุ่งสู่การเป็นพระโพธิสัตว์ บารมีธรรมที่พระโพธิสัตว์ควรบำเพ็ญให้บริบูรณ์เพื่อที่จะได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้านั้นมีทั้งหมด 6 บาทมีธรรม คือ ทานบารมี ศีลบารมี กษานติบารมี วิริยบารมี สมาธิบารมี และปัญญาบารมี สำหรับมหายานแล้ว แนวคิดเรื่องพระโพธิสัตว์ เรื่องการช่วยเหลือผู้อื่นต้องมาก่อน เป็นอันดับแรก จนอาจจะกล่าวได้ว่าพระโพธิสัตว์ไม่ต้องรับทุกข์ รับโทษทัณฑ์หรือแม้กระทั่งยอมตกนรกเพื่อประโยชน์สุขของสรรพสัตว์ก็ต้องทำ การบริจาคทานถือว่าเป็นบารมีแรก และเป็นบารมีที่สำคัญที่ต้องไม่ยึดมั่นในเสียง กลิ่น รส สัมผัส และธรรมมารมณฺ์ เพื่อให้เข้าใจในพระสูตรนี้อย่างถ่องแท้จึงขออธิบาย ความเป็นมาของธรรมของพระโพธิสัตว์ ความแตกต่างทางแนวคิดของเถรวาทกับมหายาน วิธีการบำเพ็ญโดยไม่ยึดมั่น รวมถึงตัวอย่างชาดกในพระไตรปิฎกที่เกี่ยวกับเรื่องของทาน ทำความเข้าใจความหมายและประเภทของทาน อาณิสสของทาน วิธีการให้ทานโดยไม่ยึดมั่นในรูป เสียง กลิ่น รส สัมผัสและธรรมมารมณฺ์

ธรรมของพระโพธิสัตว์

วัชรปรัชญาปารมิตาสูตฺร ให้สาระสำคัญทางด้านสภาพสุญญตา ไม่มีความเห็นแก่ตัวหลงเหลืออยู่ เป็นความเต็มบริบูรณ์ด้วยปัญญา ซึ่งเริ่มจากการบรรลุทางจิตก่อนการตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า ในสภาวะเช่นนี้ ความแตกต่างระหว่างตนเองกับคนอื่นไม่มีให้หลงเหลืออีกต่อไป มีแต่ความเมตตาสงสารในสัตว์ทั้งหลาย เพราะมีความเข้าใจในสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง ว่าอยู่ในสภาพสุญญตา ไม่มีสัตว์ ไม่มีบุคคล ไม่มีตัวตน ไม่มีเรา ไม่มีเขา ไม่มีใดใดทั้งสิ้น

ข้อแตกต่างของเถรวาทกับมหายานคือ หลังจากรู้จักความเป็นจริงของเบญจขันธ์แล้ว เถรวาทมุ่งไปที่การทำลายความอหังการของตนเอง ทำลายตัวกูของกู เพื่อบรรลุเป็นพระอรหันต์ จากนั้นจึงคิดช่วยเหลือผู้อื่นตามความสามารถของตน แต่มหายานกลับมองไปที่ความเป็นหนึ่งเดียวกัน สภาวะที่เหมือนกัน ว่างตนกับผู้อื่น คิดช่วยเหลือผู้อื่นในทันที นี่คือข้อแตกต่างระหว่างการมุ่งเพื่อความหลุดพ้นส่วนตนของเถรวาทและความหลุดพ้นของมวลหมู่ชนหรือการเป็นพระโพธิสัตว์ในทัศนะของมหายาน

แม้ว่าพระนิพพานจะเป็นอุดมการณ์สูงสุดของพระพุทธศาสนาทุกนิกาย แต่ก่อนจะถึงพระนิพพาน มหายานได้เพิ่มอุดมการณ์อีกแบบหนึ่งเพิ่มขึ้นมา คือ อุดมการณ์พระโพธิสัตว์ ซึ่งแนวคิดเกี่ยวกับอุดมการณ์พระโพธิสัตว์ของมหายานที่แตกต่างจากรายละเอียดตามที่ปรากฏในพระไตรปิฎก สิ่งเริ่มปรากฏอย่างชัดเจนมากขึ้นจากนิกายมหาสังฆิกะ ที่ไม่เห็นด้วยกับมติดังคายนาคครั้งที่ 2 ของพระมหาเถระฝ่ายเถรวาท มหายานได้นำมาพัฒนาต่อ พระพุทธเจ้าและพระโพธิสัตว์ที่มีฐานะเป็นมนุษย์ได้เปลี่ยนไปเป็นเทพ ที่เน้นการสวดมนต์ขอพร ขอความปลดปล่อยจากทุกข์โศกในชีวิต เถรวาทและมหายานในยุคแรก มีความเห็นสอดคล้องกันว่า พระพุทธเจ้าทรงมี 2 พระกาย คือ รูปกาย หรือการเนื่อในรูปเบญจขันธ์ที่เติบโตได้ หрудโทรมได้ และดับขันธได้ไปตามกาลเวลา ธรรมกาย หมายถึงพระธรรม คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าที่เป็นกฎธรรมชาติ หลังจากนั้นมหายานนิกายวิชญาณวาทิน กล่าวไว้ว่า พระพุทธเจ้ามี 3 พระกาย โดยเพิ่มพระกายที่ 3 คือ สัมโภคกาย หรือกายทิพย์เข้ามา พระกายที่ 3 นี้อยู่ระหว่าง รูปกาย และธรรมกาย และเป็นการเริ่มต้นความเชื่อเรื่องพระโพธิสัตว์ในมหายาน

เถรวาทถือว่า พระพุทธเจ้าทรงเป็นมนุษย์ การตรัสรู้ของพระองค์มาจากความเพียร ความพยายามของมนุษย์ผู้หนึ่ง โดยใช้พระมหากรุณาธิคุณ ที่ท่านได้ทรงตรัสรู้มาเพื่อสั่งสอนเวไนยสัตว์ ส่วนมหายานเห็นว่าพระพุทธเจ้า พระองค์จริงคือ พระอาทิพุทธ เป็นภาวะนิรันดร์ ไม่เคยประสูติ ท่านสถิต

อยู่ในสรวงสวรรค์ชั้น อกนิษฐภานา ทรงมีอยู่ดำรงอยู่ได้ด้วยพระองค์เอง พระโคตมพุทธเจ้าที่ปรากฏในประวัติศาสตร์ เป็นการสำแดงออกมาเป็นรูปกายของพระพุทธเจ้าพระองค์จริง ในสังฆธรรมบัญญัติสูตรได้กล่าวว่า การตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า มีนับจำนวนไม่อาจกำหนดได้ ทรงถือว่ากำเนิดด้วยพระองค์เอง และประทับที่เขาคิชฌกูฏ ส่วนเถรวาทเชื่อแต่เพียงว่ามีพระพุทธเจ้าจำนวนนับไม่ถ้วน มากกว่าเม็ดทรายในมหาสมุทรเสียอีก หากมองอย่างพิเคราะห์แล้ว พระพุทธเจ้าของมหายานคล้ายพระวิษณุในศาสนาฮินดูและคำสอนเกี่ยวกับการอวตารของพระองค์ในภควัทคีตา พระพุทธเจ้าในฐานะบุคคลที่ได้กลายเป็นจอมเทพ ผู้คอยช่วยเหลือสัตว์โลกในพระพุทธศาสนา มหายาน การอ้อนวอนขอความช่วยเหลือจากพระองค์เป็นที่นิยมของมหายานศาสนิกชน มากกว่าการที่ตนเองจะใช้เหตุผล ใช้ความเพียรพยายามค้นหาทางออกจากปัญหาด้วยตนเอง

ในเถรวาท พระโพธิสัตว์ หมายถึงผู้บำเพ็ญบารมีเพื่อตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าในอนาคตแต่ในมหายานได้พัฒนาไปอีกแบบหนึ่ง กล่าวคือ มหายานศาสนิกชนทุกคนควรตั้งโพธิจิต เพื่อเป็นพระโพธิสัตว์ ใช้อุดมคติพระโพธิสัตว์เป็นแบบอย่างการดำเนินชีวิต ซึ่งปัจเจกชนสามารถดับทุกข์ได้ด้วยตนเอง แต่ถูกแทนที่ด้วยระบบที่ต้องพึ่งพิงสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เทพเจ้าภายนอก ให้ช่วยเหลือให้พ้นทุกข์แทน มหายานยังมีความเข้าใจต่อไปว่าถึงแม้พระโพธิสัตว์จะบำเพ็ญบารมีแก่กล้าแล้วสามารถที่จะบรรลู่เป็นพระพุทธเจ้าได้แล้ว แต่พระโพธิสัตว์ยังไม่ยอมตรัสรู้และยินดีเป็นพระโพธิสัตว์เพื่อช่วยเหลือสรรพสัตว์จากกองทุกข์ในวัฏสงสารต่อไป สรรพสัตว์ทั้งปวงแม้จะมีพุทธภาวะในตัวเองแต่ก็ไม่ใช้ทั้งหมดที่สามารถช่วยเหลือตนเองได้ จึงต้องอาศัยการช่วยเหลือจากพระโพธิสัตว์จึงจะสามารถดำรงตนอยู่ได้ และก้าวหน้าในธรรมขั้นสูงต่อไป

วิธีการบำเพ็ญด้วยความกรุณาและเมตตาโดยไม่ยึดมั่น

ความรู้ที่พระโพธิสัตว์ได้ตรัสรู้ ได้แก่ อนัตตา กล่าวคือสิ่งทั้งหลายดำรงอยู่ในสภาพสูญญตา การบำเพ็ญบารมีด้วยความกรุณา และความเมตตาที่ไม่ยึดมั่น จึงทำให้การบำเพ็ญมุ่งตรงสู่การช่วยเหลือผู้คนในสังคม

ความกรุณาต่อเพื่อนมนุษย์ เป็นศูนย์กลางของทุกการบำเพ็ญ มหายานให้ความสำคัญกับการบำเพ็ญเพื่อสังคมเป็นอันดับแรก โดยสามารถละเมตศีลได้หากจำเป็นต้องช่วยเหลือผู้อื่น ในยุคเริ่มต้นของพระพุทธศาสนามีธรรมเนียมปฏิบัติอย่างเข้มงวดแบบนักบวชคือการไม่วางตัวคลุกคลีกับคฤหัสถ์ในสังคม เมื่อมีการวางตัว การยึดมั่นในบรรพชิตเกิดขึ้น ทำให้คนในสังคมไม่สามารถเข้าถึงบรรพชิตได้โดยง่าย แม้ความกรุณาเป็นหลักสำคัญของการบำเพ็ญแต่ไม่สามารถบรรลุผลของการ

ปฏิบัติ จึงทำให้เกิดความเหินห่างระหว่างบรรพชิตกับสังคม แต่มหายานได้แก้ไขภาวะขัดแย้งเหล่านี้
ออกด้วยคำสอนเรื่องการไม่ยึดมั่น ในการบำเพ็ญ มหายานสอนเรื่องสังสารวัฏและนิพพานเป็นเรื่อง
เดียวกันและอยู่ด้วยกันเหมือนเหรียญคนละด้าน ซึ่งนิพพานสามารถบรรลุได้ด้วยการบำเพ็ญที่มีต่อ
สังคม

ความเมตตาต่อคนในสังคมก็เป็นเช่นเดียวกัน เมื่อเรามีความเมตตา เราก็จะสามารถกำจัด
ความโกรธ ความพยาบาทออกจากจิตใจ ช่วยบรรเทาความเครียด และสร้างชีวิตให้มีความสุข
บุคลิกภาพของผู้ที่มีความเมตตา ก็จะมองเห็นความมีบุคลิกภาพอันสงบเยือกเย็น น่าเลื่อมใส น่า
เคารพ ความกรุณาของมหายานก็สอนให้ไม่มีความยึดมั่น สามารถแม้กระทั่งโอนถ่ายความดีของตนไป
ให้ผู้อื่นได้ ทำให้มหายานเป็นที่สะดุดใจของสังคมประชาชน หลักการมีธรรมของพระโพธิสัตว์จึงเป็น
หลักเชื่อมวิถีชีวิตแบบฆราวาส และแบบบรรพชิตเข้าด้วยกัน และทำให้พระพุทธศาสนาไม่
เป็นกิจกรรมของบรรพชิตเพียงอย่างเดียว แต่เป็นของฆราวาสด้วย ตัวอย่างนี้สามารถหาได้จากจีน
เกาหลี ญี่ปุ่น ไต้หวัน จนถึงในประเทศไทย

ความหมายและประเภทของทาน

ทาน หมายถึง การให้ด้วยความบริสุทธิ์ใจ ไม่หวังผลตอบแทน เมื่อเราให้ทาน แม้จะไม่ได้หวัง
สิ่งใดตอบแทนก็ตาม แต่ก็จะมีบุญเกิดขึ้น และบุญนั้นจะช่วยออกแบบชีวิตของเราให้สมบูรณ์พร้อม
ด้วยทรัพย์สมบัติ ถ้าใครปราศจากทานบารมี เกิดมาก็จะยากจน สร้างบารมีได้ไม่สะดวก เพราะแม้แต่
กังวลเรื่องการทำมาหากิน “ทาน” จึงเป็นพื้นฐานของการพัฒนาคุณภาพชีวิตให้มีความ
เจริญก้าวหน้า ทาน เป็นหนึ่งในบุญกิริยาวัตถุ 10_การทำทานจึงเป็นการทำบุญอย่างหนึ่ง คำ
ว่า “ทาน” นี้โดยทั่วไปมักเข้าใจสับสนกับคำว่า “บุญ” เนื่องจากเรามักจะเรียกการถวายของแด่
พระภิกษุว่า “ทำบุญ” แต่เมื่อให้ของแก่คนยากจน หรือคนที่ด้อยกว่าตน มักเรียกว่า “ทำทาน” แต่
จริงๆ แล้ว การให้นั้นไม่ว่าจะให้แก่ใครก็ตามถือว่าเป็นทานทั้งสิ้น และได้บุญทั้งนั้น

การให้ย่อมเป็นเครื่องสมานมิตรไมตรีจิต อีกทั้งยังนำมาให้ประสบผลที่จะพึงเห็นได้เอง มี
ความพอใจในการให้ มีความสุขเมื่อเวลาได้ให้ ดังพุทธพจน์ที่กล่าวไว้ว่า “ผู้ให้ ย่อมเป็นผู้ที่รักใคร่คน
เป็นอันมาก คนเป็นอันมากย่อมคบเขา เกียรติยศและบริวารยศย่อมเจริญ ผู้ไม่ตระหนี่เป็นผู้ไม่เก้อเขิน
องอาจเข้าสู่สมาคมเหตุฉะนั้นจึงจัดว่าเป็นมงคลอันอุดมแก่ผู้บำเพ็ญ”

เมื่อมีการอยู่ร่วมกันเป็นสังคม เป็นกลุ่มคนในหมู่มา ในสังคมทุกคนต้องถ้อยทีถ้อยอาศัยกัน
ต่างฝ่ายต่างให้ความโอบอ้อมช่วยเหลือกัน ผู้ใหญ่มีหน้าที่ที่ต้องสงเคราะห์ผู้น้อย แม้ผู้น้อยก็มีหน้าที่

สมนาคุณผู้ใหญ่มากมาย ผู้ที่มีความมั่งคั่งมีหน้าที่รับภาระเกื้อกูลแก่คนขัดสน สำหรับคนขัดสนไม่ได้
รับการเกื้อกูลแล้ว ก็ต้องคิดตอบแทนต่อสังคมต่อไปตามโอกาสของแต่ละคนที่จะอำนวยให้สามารถให้
ทาน ได้ การให้ทานควรเปรียบเสมือนเชือกที่ต่อกันโดยไม่ควรขาดออกจากกัน มีทานไว้เป็นยา
สมานรอยร้าวให้สนิท มีทานไว้เป็นเครื่องปิดช่องทะลุให้มิดชิด มีทานไว้เป็นบ่วงคล้องน้ำใจแก่กัน ให้
รวมกันเป็นหมู่ด้วยความสามัคคี

ทาน จะเกิดขึ้นได้นั้นต้องพร้อมด้วยองค์ 3 คือมีสิ่งของที่สมควรจะให้ ไม่น่าสิ่งของที่ไม่ควร
ให้ไปให้ มีเจตนาคือความตั้งใจที่จะให้ คิดและพิจารณาตั้งใจว่าจะให้ และมีบุคคลที่สมควรจะให้ ใน
องค์ทั้ง 3 นี้ถ้าขาดองค์ใดองค์หนึ่งไปแล้ว การให้ก็จะไม่สามารถเกิดขึ้นได้

เมื่อไม่มีสิ่งของที่สมควรให้ แม้จะมีความตั้งใจเจตนาที่จะให้และผู้สมควรที่จะให้มีพร้อมอยู่
แล้ว การให้ก็ไม่สำเร็จ เพราะไม่มีอะไรจะให้ หรือมีสิ่งของที่สมควรให้และ และมีเจตนาพร้อมแล้ว แต่
ขาดผู้สมควรให้คือ การขาดผู้รับ การให้ก็ไม่สำเร็จเช่นกัน

สำหรับเจตนาของผู้ให้นั้น มีอยู่ 3 ระยะเวลา คือ ตั้งใจให้ไว้ก่อนจะให้ ตั้งใจให้ในขณะที่กำลัง
จะให้ จะสละไป และเมื่อให้แล้วก็อโสมนัส มีความสุขใจทุกขณะที่คิดถึง ผู้ให้ทานมีเจตนาดังกล่าวเต็ม
เปี่ยม ย่อมเป็นคนไม่ตระหนี่ ยินดีในการเสียสละ มีน้ำใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่

การให้ทานนั้นไม่เฉพาะเจาะจงเพียงแค่การให้หรือบริจาคพัสดุสิ่งของเท่านั้น การให้อาวาท
การให้ความรู้ การสั่งสอน เพื่อชักนำเกื้อหนุนให้เกิดความรู้ ก้าวขึ้นสู่ปัญญา ยิ่งถือว่าเป็นการเผื่อแผ่
เป็นการให้อย่างยอดเยี่ยม ที่ไม่มีอะไรมาเทียบเคียงได้ พระพุทธเจ้าสรรเสริญว่า เป็นยอดแห่งทาน
ทั้งหลาย ผู้มีอริยาศัยเผื่อแผ่ประโยชน์นอกจากบริจาคพัสดุสิ่งของอันเป็นส่วนตัว เพื่อการเกื้อกูลกัน
แล้ว ถ้ายังมีความสามารถอยู่ก็ควรเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ในทางธรรม ชักนำให้เขาได้ประโยชน์ในทางความรู้
หรือการปฏิบัติอันเป็นปัญญาเพื่อมุ่งสู่วิมุตติ

ทาน สำหรับพระโพธิสัตว์ได้บำเพ็ญมา ท่านได้ให้ ได้บริจาค ทรัพย์บ้าง อวัยวะร่างกายบ้าง
ชีวิตบ้าง บุตรภรรยาบ้างมาในชาตินั้นๆ เป็นการให้ทานที่มีค่าเป็นอันมากแก่ผู้มาขอ ผู้ที่ต้องการ ซึ่ง
พระโพธิสัตว์ก็ได้ทำทาน อันเป็นการยากที่ผู้อื่นจะพึงทำได้ ดังที่มีเรื่องเล่าในนิทานชาดกบางเรื่องที่จะ
ขอยกตัวอย่างมาเล่า

เรื่องหนึ่งในกาลล่วงมาแล้วอันยาวไกล ได้มีดาบสผู้หนึ่งชื่อว่า อกิตติดาบส บำเพ็ญตบะอยู่
ในป่า ได้ฉันใบไม้ที่เก็บเกี่ยวมาจากป่าเป็นอาหารประจำวัน ไม่มีน้ำมัน ไม่มีเกลือ และเครื่องปรุงอื่นๆ
วันหนึ่งก็เที่ยวหาฉันเพียงครั้งเดียว ได้มีพรหมหนึ่งผู้หนึ่งมาขอที่ประตูอาศรม อกิตติดาบส ได้ให้ทั้งหมด

แล้วไม่ไปแสวงหาใหม่อีก ในวันนั้นก็ได้อาหารมาเพ็ญ กาลเวลาล่วงเลยไป ก็อยู่ได้ด้วย ปิตุสข
วันรุ่งขึ้นพราหมณ์ก็ได้มาขออีก ดาบสก็ได้ให้อีก เป็นเช่นนี้ตลอดเวลาวัน ดาบสก็ได้ให้อาหาร
ประจำวันแก่พราหมณ์ทุกครั้งเรื่อยมา ไม่วันทิวต่อชีวิตและดำรงอยู่ได้ด้วยปิตุสขใน การทำตบธรรม
เมื่อพราหมณ์นั้นเห็นว่า กิตติดาบสมีกำลังใจเข้มแข็ง เป็นผู้ที่ยอมสละทานจริงก็แสดงตนให้ปรากฏให้รู้
ว่ามาทดลองกำลังใจ

เรื่องที่สอง พราหมณ์ผู้หนึ่งชื่อว่า สังฆะ สวมรองเท้าและกันร่ม เดินทางไปบนภูมิกาคอนมี
อากาศร้อนได้เห็นพระปัจเจกพุทธเจ้าองค์หนึ่งเดินสวนทางมา เห็นว่าท่านเป็นบุญเขตอันอุดม จึงสละ
ร่มและรองเท้าถวาย ไม่คำนึงถึงอากาศร้อนที่ตนจะต้องเดินทางผ่านไป

เรื่องที่สาม พระราชาทรงพระนามว่า ธัญญะ ในกรุงอินทปัตถ์ ได้พระราชทานช้างเผือกแก่
พราหมณ์ที่มาขอจากกาลิงครัฐ เพราะรัฐนั้นเกิดฝนแล้งทำนาไม่ได้เกิดอดอยากกันขึ้น และเห็นว่าใน
แคว้นอินทปัตถ์ฝนดี อาหารสมบูรณ์เพราะมีช้างเผือก ฉะนั้นถ้าได้ช้างเผือกมาก็คงจะเกิดความ
สมบูรณ์เหมือนอย่างนั้น แต่ครั้งได้ช้างเผือกมาแล้วฝนยังคงไม่ตก จึงนำช้างไปถวายคืน และทูลถามว่า
ถึงวิธีปฏิบัติ พระเจ้าธัญญะ ชะยะก็ตรัสบอกว่า ทรงปฏิบัติใน กุรุธรรม คือ ศิล 5 และได้ทรงชักนำให้
ประชาชนปฏิบัติในกุรุธรรมนั้นด้วย

กาลิงครัฐ ก็ทูลขอกุรุธรรม ก็ได้พระราชทานกุรุธรรมให้ไป หลังจากนั้นเมื่อชาวกาลิงครัฐได้ปฏิบัติตาม
ในกุรุธรรมแล้ว เมืองก็เกิดความอุดมสมบูรณ์ขึ้น

เรื่องที่สี่ พระเจ้าจักรพรรดิทรงพระนามว่า มหาสุทสนะ ในกุสาวดินคร พราหมณ์ผู้หนึ่งชื่อ
มหาโควินทะ เป็นปุโรหิตของพระราชา 7 พระองค์ พระเจ้านมิตราชในกรุงมิลลา พระจันทกุมาร ซึ่ง
ทรงรอดพ้นจากการถูกฆ่าบูชายัญ ท่านเหล่านี้ได้บำเพ็ญมหาทาน แก่ยากจวณิกทุกทั่วไป

เรื่องที่ห้า พระเจ้าสิริราช ในกรุงนครได้มีพระหฤทัยมุ่งมั่นในทาน ได้ประทานดวงพระเนตร
แก่พราหมณ์ที่มาทดลองขอ เป็นที่ประจักษ์ว่ามีพระหฤทัยมั่นคงเพื่อสละได้จริง

เรื่องที่หก กระต่ายโพธิสัตว์ เรียกว่า สสบัณฑิต ซึ่งได้ไปเที่ยวอยู่ในป่า จนถึงมีสัตว์ป่าหลาย
จำพวกเป็นมิตรสหายไปเที่ยวด้วยกัน มุ่งจะทำทาน ได้มีพราหมณ์คนหนึ่งมาทดลองขอ ไม่มีทรัพย์สิน
อื่นจะให้ จึงยอมสละอวัยวะของตนทุกส่วนเพื่อเป็นภักษาของพราหมณ์

เรื่องที่เจ็ด เป็นเรื่องที่รู้จักกันโดยทั่วไป คือเรื่องเวสสันดรชาดก หรือมหาชาติแสดงถึง พระ
เวสสันดร พระโอรส พระเจ้าสฤษดิ์ และนางผุสดี ใน สิริรัฐ ซึ่งเป็นนครเชตุครเป็นราชธานี พระ
เวสสันดรมีพระชายาพระนามว่า นางมัทรี มีพระโอรสองค์หนึ่งพระนามว่า ชาลี พระธิดาองค์หนึ่งพระ

นามว่ากัณหาขินา พระเวสสันดรก็มีพระอัยยาคัยแนบแน่นอยู่ในทานเป็นอย่างยิ่ง ทรงดำริจะบริจาคทาน ทั้งได้ทรงเริ่มบริจาคทานมาแต่ตั้งแต่พระองค์ยังทรงพระเยาว์ เหมือนอย่างตอนเป็นเด็กชอบออกไปเล่น ก็เล่นเป็นคนทำทาน แต่เป็นการกระทำทานจริงแก่คนยากจนขัดสนเรื่อยมา และทรงมีปกติขัดคนที่มาขออะไรมิได้ จะต้องประทานให้ทุกอย่าง ได้มีพราหมณ์จากกาลิงค์รัฐมาทูลขอช้างเผือกในวันหนึ่ง ขณะที่ทรงช้างเผือกออกเสด็จประพาสในนคร ก็ได้พระราชทานช้างเผือกแก่พราหมณ์เหล่านั้นไป ชาวเมือสีพีพากันโกรธแค้น พากันมาประชุมกัน กราบทูลพระเจ้าสุทนต์ให้เนรเทศ พระเวสสันดรออกจากประเทศ พระเวสสันดรได้ทรงขออนุญาตทำทานใหญ่อีกครั้งหนึ่ง จัดให้มีครบทุกอย่าง แล้วเสด็จทรงรถออกจากกรุงพร้อมกับพระนางมัทรี พระชาลี พระกัณหาขินา ก็ยังมีพราหมณ์ตามไปทูลขอรถขอม้า ก็ประทานให้ ต้องอุ้มพระโอรสและพระนางมัทรีทรงอุ้มพระธิดาเสด็จไปประทับ ณ เขาวงกต ต่อมาก็ยังมีพราหมณ์ชุกตามไปทูลขอของพระโอรสธิดา ก็ได้ตัดพระหทัยประทานให้อีก และได้มีพราหมณ์อีกผู้หนึ่งมาทูลขอพระนางมัทรี ก็ได้ประทานให้อีก แต่พราหมณ์ผู้นั้นได้ถวายเป็นและทูลห้ามไม่ให้ประทานแก่ผู้อื่นต่อไป ฝ่ายชุกได้พาพระชาลีและพระกัณหาขินาเข้าไปในนครเชตุร ได้พาไปเฝ้าพระเจ้าสุทนต์ในพระราชสำนัก พระเจ้าสุทนต์ได้ทรงไถ่พระราชนัดดาทั้ง 2 องค์ไว้และได้เสด็จไปทรงรับพระเวสสันดร พระราชโอรสและพระนางมัทรีกลับสู่พระนคร เรื่องชาตกเหล่านี้ให้คิดถึงกับทานซึ่งมีระดับของการให้ เพื่อให้พิจารณา ความหลากหลายรูปแบบเรื่องของการให้ทาน

ทานแบ่งออกเป็น 4 ประเภท ดังนี้

1. อามิสทาน คือ การให้วัตถุสิ่งของต่างๆ เป็นทาน เช่น ข้าว น้ำ ผ้า ยานพาหนะ ที่อยู่อาศัย ดอกไม้ ของหอม เครื่องอุปโภค บริโภคเป็นต้น การให้อามิสทานนี้ แบ่งตามคุณภาพของสิ่งที่ทำทานได้เป็น 3 อย่าง ดังนี้

- 1.1 ทาสทาน ให้ของที่ดีน้อยกว่าตนเองใช้ ได้บุญน้อย
- 1.2 สหายทาน ให้ของที่เสมอกับที่ตนเองใช้ ได้บุญมากขึ้น
- 1.3 สามิทาน ให้ของที่ดีกว่าที่ตนเองใช้ ได้บุญมากที่สุด

2. อภัยทาน คือ การให้ชีวิตสัตว์เป็นทาน รวมทั้งการปล่อยวางความโกรธให้หมด ไปจากใจ เลิกพยาบาท ให้อภัยกัน

3.วิทยาทาน คือ การให้ความรู้เป็นทาน และให้คำแนะนำสั่งสอนที่ดี ที่มีประโยชน์ในการดำเนินชีวิต

4.ธรรมทาน คือ การให้ความรู้เรื่องธรรมเป็นทาน เช่น การแนะนำสั่งสอนให้เข้าใจเรื่องบุญบาป ให้ละชั่ว ทำดี ทำใจให้ผ่องใส ด้วยการทำสมาธิภาวนา ซึ่งจะเป็นทางมาแห่งความสะอาดบริสุทธิ์กาย วาจา ใจ จนกระทั่งสิ้นอาสวกิเลสได้ การให้ธรรมทานเปรียบเสมือนการให้ประทีปส่องทางชีวิตให้ดำเนินไปในทางที่ถูกต้อง ดีงาม ธรรมทานจึงมีอานิสงส์ยิ่งใหญ่และประเสริฐกว่าทานทั้งปวง

การให้ทานที่มีอานิสงส์มาก

การให้ที่ได้บุญมาก มีผลนับประมาณมิได้ ตามหลักของพระพุทธศาสนา จะต้องครบด้วยองค์ประกอบ 3 ประการ คือ

- 1.วัตถุบริสุทธิ์ หมายถึง สิ่งของที่นำมาทำทานหามาได้โดยชอบธรรม ไม่ได้ไปลักขโมยมา
- 2.บุคคลบริสุทธิ์ หมายถึง ทั้งผู้รับและผู้ให้มีศีลมีธรรมตามเพศภาวะของตน
- 3.เจตนาบริสุทธิ์ หมายถึง มีเจตนาให้ด้วยความเลื่อมใสศรัทธา เชื่อในผลของทานทั้งก่อนให้ ขณะให้ และหลังจากให้แล้ว

นอกจากนี้ การให้ทานจะได้บุญมากหรือน้อย ยังขึ้นอยู่กับเจตนาของผู้ให้อีกด้วย ถ้าให้ทานแบบเฉพาะเจาะจงบุคคลใดบุคคลหนึ่งเรียกว่า “ปาฏิบุคลิกทาน” จะได้บุญน้อยกว่าการให้ทานแก่หมู่คณะโดยไม่เจาะจงผู้หนึ่งผู้ใด ที่เรียกว่า “สังฆทาน” ดังที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงรับรองไว้ว่า “สังฆทานเป็นประมุขของผู้หวังบุญ พระสงฆ์นั้นแหละเป็นประมุขของผู้บูชาและเป็นเนื้อนาบุญของโลก ไม่มีเนื้อนาบุญอื่นยิ่งกว่า”

ของบางอย่างไม่ควรนำไปให้ใคร เพราะเมื่อให้แล้วนอกจากจะไม่ได้บุญ ยังมีโทษ หรือบาปกรรมเกิดขึ้นแก่ทั้งผู้ให้และผู้รับ ได้แก่ สุรา ยาเสพติด มหรสพที่ทำให้ประมาทมัวเมาสั่วเพื่อการผสมพันธุ์ รูปภาพ หรือสิ่งของที่ยั่วยุกามารมณ์ อาวุธหรือยาพิษเพื่อการทำมิฉาชีพ

อานิสงส์ของการให้ทาน พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสอานิสงส์ของทานไว้ในสัทสูตรว่า

1. ผู้ให้ย่อมเป็นที่รัก ที่ชอบใจของคนเป็นอันมาก
2. คนดีเป็นอันมากย่อมพอใจคบหาผู้ให้ทาน
3. ชื่อเสียงอันดีงามของผู้ให้ย่อมฟุ้งขจรไป

4. ผู้ให้ยอมแลกแล้วถ้าอาจหาญ ไม่เก้อเขินในที่ประชุมชน
5. เมื่อละจากโลกนี้ ผู้ให้ยอมบังเกิดในสุคติโลกสวรรค์

อานิสงส์ 4 ประการแรกส่งผลในชาติปัจจุบัน ประการสุดท้ายส่งผลในชาติหน้า นอกจากนี้ ทานบางอย่างก็มีอานิสงส์ที่เด่นชัดอยู่ในตัวเอง เมื่อเราทำทานแล้ว แม้ไม่ได้อธิษฐานก็ตาม บุญก็จะส่งผลตามลักษณะของทาน ดังที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ตรัสไว้ในกีนทสูตรว่า “ผู้ให้อาหาร ชื่อว่าให้กำลัง ผู้ให้ผ้า ชื่อว่าให้วรรณะ ผู้ให้ยาน (พาหนะ) ชื่อว่าให้ความสุข ผู้ให้ประทีปโคมไฟ ชื่อว่าให้จักขุ และผู้ที่ให้พักอาศัย ชื่อว่าให้ทุกอย่าง ส่วนผู้ที่ให้ธรรมทานชื่อว่าให้อมฤตธรรม”

การให้ทานโดยไม่ยึดมั่นในรูป เสียง กลิ่น รส สัมผัสและธรรมารมณฺ์

คัมภีร์วัชรปรัชญาปารมิตาสูตรมีเป็นคัมภีร์มุ่งเน้นไปให้ไม่ยึดมั่นถือมั่น ซึ่งมีการอธิบายเรื่องของการไม่ให้ยึดมั่นในรูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส และธรรมารมณฺ์ ความหมายของการไม่ให้ยึดมั่นในอามรณฺ์ 6 หรือ อายตนะภายนอก 6 อย่างที่ประกอบด้วย รูป รส กลิ่น เสียง สัมผัส และธรรมารมณฺ์ จิตของมนุษย์ทุกคนมีความว่างเป็นพื้นฐาน เพียงแต่ผัสสะจากรูป รส กลิ่น เสียง สัมผัส เข้ามา ก่อความ ทำให้ความว่างของจิตเสียไป ถ้าเราสามารถสกัดผัสสะเหล่านี้ทางทวารทั้ง 6 ได้ จิตจะว่างเข้าสู่สุญญตาเองโดยอัตโนมัติ เมื่อมีใจที่ไม่ยึดติดสิ่งของที่ให้ทานในด้านของการเป็นเจ้าของ เมื่อนั้นย่อมสามารถที่จะลดละการยึดมั่นในรูป เสียง กลิ่น รส สัมผัสและธรรมารมณฺ์

กลวิธีในการสกัดไม่ใช้การเข้าไปทำลาย เพียงแต่กำหนดสติเฝ้าดูผัสสะทั้งหลายที่เกิดจากทวารทั้ง 6 จนหยั่งรู้เกิดปัญญาว่าสิ่งที่รับรู้ นั้นเป็นมายา ไม่มีอยู่จริง เกิด-ดับ เกิด-ดับอยู่ตลอดเวลา เพียงแค่เฝ้าดูไม่ต้องต่อสู้หรือทำลายสิ่งเร้าและผัสสะทั้งหลาย มันก็พร้อมจะสลายตัวไปเองอยู่แล้วตามธรรมชาติ ความผิดพลาดของมนุษย์คือ ไม่รู้เท่าทัน การเกิด-ดับของสิ่งที่เกิดขึ้น และรับเอาสิ่งนั้นเข้าสู่ใจ ก่อให้เกิดเวทนา ตัณหา อุปาทาน (ตัวกู-ของกู) ตามมา ซึ่งจะดับยากกว่าผัสสะที่ได้รับมา และแม้ภายหลังสิ่งเร้าอายตนะทั้งหลายดับไปแล้ว เวทนา ตัณหา ก็ไม่ได้ดับตามไปด้วย ยังคงแฝงตัวอยู่ในจิต และพร้อมจะแสดงออกมาในรูปของวิบากกรรมต่อไปในอนาคต หัวใจสำคัญของการไม่ให้ยึดมั่น อยู่ที่ทวารทั้ง 6 นี้เอง ใช้สติสัมปชัญญะเฝ้าดูบริเวณปากทวาร อย่าให้กระทบเข้าสู่ใจ แม้บางครั้งจะมีหลุดลอดเข้าสู่สมองบ้าง แต่อย่าให้หลุดเข้าสู่ใจ สมองเป็นเรื่องของความคิด แต่ใจเป็นเรื่องของความรู้สึก ความรู้สึกชอบ ไม่ชอบ อยาก ไม่อยากทั้งหลายเหล่านี้ คือจุดเริ่มต้นของการยึดมั่นถือมั่นทั้งสิ้น

“อายตนะ 12” คือสิ่งที่เชื่อมต่อกันให้เกิดความรู้ หรือแดนต่อแดนเกิดแห่งความรู้มี 2 อย่าง คือ อายตนะภายใน 6 และอายตนะภายนอก 6 “อายตนะภายใน 6” คือที่เชื่อมต่อให้เกิดความรู้ หรือแดนต่อความรู้ฝ่ายภายใน ได้แก่ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ทั้ง 6 นี้เรียกอีกอย่างว่า อินทรีย์ 6 เพราะเป็นใหญ่ในหน้าที่ของตนแต่ละอย่าง เช่น ตา เป็นเจ้าการในการเห็น “อายตนะภายนอก 6” คือที่เชื่อมต่อให้เกิดความรู้ หรือแดนต่อความรู้ฝ่ายภายนอก ได้แก่... รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส ธรรมารมณ์ ทั้ง 6 นี้เรียกทั่วไปว่า อารมณ์ 6 คือเป็นสิ่งสำหรับให้จิตยึดหน่วง “ผัสสะ หรือ ผัสสะ 6” คือความกระทบ หรือความประจวบกันแห่งอายตนะภายใน อายตนะภายนอก และวิญญาณ ได้แก่

1. จักขุสัมผัส (ความกระทบทางตา) คือ ตา+รูป+จักขุวิญญาณ
2. โสตสัมผัส (ความกระทบทางหู) คือ หู+เสียง+โสตวิญญาณ
3. จ्ञานสัมผัส (ความกระทบทางจมูก) คือ จมูก+กลิ่น+ฆานวิญญาณ
4. ชิวหาสัมผัส (ความกระทบทางลิ้น) คือ ลิ้น+รส+ชิวหาวิญญาณ
5. กายสัมผัส (ความกระทบทางกาย) คือ กาย+โผฏฐัพพะ+กายวิญญาณ
6. มโนสัมผัส (ความกระทบทางใจ) คือ ใจ+ธรรมารมณ์+มโนวิญญาณ

ในธรรมของพระโพธิสัตว์ไม่ควรยึดมั่นในการบำเพ็ญบริจาคทาน กล่าวคือการบริจาคทานโดยไม่ยึดมั่นในรูป การไม่ยึดมั่นในเสียง กลิ่น รส สัมผัสและธรรมารมณ์ฯ อธิบายความหมายของการให้ทาน เมื่อมีการบริจาคทาน อายตนะ ภายนอก 6 ผ่านเข้ามาทาง อายตนะภายใน 6 พระโพธิสัตว์จึงต้องไม่ยึดมั่นมาการให้ทาน เมื่อการให้ทานมีมิติของความเป็นเจ้าของ สิ่งที่จะให้ มีความคิด มีอารมณ์ เมื่อนั้นการให้ทานก็จะมีระดับของบุญในการให้ระดับหนึ่ง ขึ้นอยู่สถานการณ์การตอบสนองจากอายตนะ 6 ของผู้ให้ แต่ถ้าสามารถให้ทานโดยไม่มีความยึดมั่นของอายตนะ 6 ไม่มีมิติความเป็นเจ้าของในทาน ดังที่พระสูตรนี้แนะนำแล้ว คนให้ทานคนนั้นย่อมที่จะได้รับบุญอันประมาณมิได้

องค์ความรู้

แผนภาพ การไม่ยึดมั่นในการให้ทาน

สรุป

การให้ทานโดยไม่ยึดมั่นในรูป เสียง กลิ่น รส สัมผัสและธรรมารมณ์ฯ ถ้าหากว่าพระโพธิสัตว์บริจาคทานโดยไม่ยึดมั่นแล้ว ทานนั้นย่อมเป็นบุญที่มีมูลค่าอันประมาณมิได้ฯ พระโพธิสัตว์ต้องไม่ยึดมั่น ไม่มีตัวตน ไม่ยึดติดในสิ่งของที่ให้ทาน ดังตัวอย่างโคลกของท่านเว่ยหล่างที่ให้ ไม่ยึดมั่นการเป็นเจ้าของตัวตนของตน ซึ่งมีเรื่องเล่าว่า วันหนึ่งท่านอาจารย์เรียกประชุมศิษย์ทั้งหมด ให้แต่ละคนเขียน "โคลก" บรรยายธรรมคนละบทเพื่อทดสอบภูมิธรรม "ชินเชา (ชินชิว)" หัวหน้าศิษย์ เป็นผู้ที่ใคร ๆ ยกย่องว่าเป็นผู้เข้าใจธรรมะอย่างลึกซึ้งกว่าคนอื่น และมีหวังจะได้รับมอบบาตรและจีวรจากท่านอาจารย์แน่ ๆ ได้แต่งโคลกบทหนึ่ง เขียนไว้ที่ผนังว่า

กายของเราคือตันโพธิ์

ใจของเราคือกระจกเงาอันใส

เราเช็ดมันโดยระมัดระวังทุกๆ ชั่วโมง

และไม่ยอมให้ฝุ่นละอองจับ

ท่านอาจารย์อ่านโคลกของชินเซาแล้ว ชมเชยต่อหน้าศิษย์ทั้งหลายว่าเป็นผู้เข้าใจธรรมอย่างลึกซึ้ง (แต่ตอนกลางคืนเรียกเธอเข้าไปพบตามลำพังบอกว่าชินเซา "ยังไม่ถึง" ให้พยายามต่อไป) เว่ยหล่างได้ฟังโคลกของหัวหน้าศิษย์แล้ว มีความรู้สึกเป็นส่วนตัวว่า ผู้แต่โคลกยังเข้าใจไม่ลึกซึ้ง จึงแต่โคลกแก้ เสร็จแล้ววานให้เพื่อนช่วยเขียนให้ เพราะเว่ยหล่างอ่านหนังสือไม่ออกเขียนไม่ได้ โคลกบทนั้นมีความว่า

ไม่มีต้นโพธิ์

ทั้งไม่มีกระเจกเงาอันใสอาด

เมื่อทุกสิ่งว่างเปล่าแล้ว

ฝุ่นจะลงจับอะไร

ท่านอาจารย์รู้ทันทีว่า ผู้เขียนโคลกเป็นผู้เข้าใจถึงสัจธรรมสูงสุดแล้ว จึงถามใครเป็นคนแต่ง พอทราบว่าเป็นเว่ยหล่างเด็กบ้านนอกแต่ง จึงสั่งให้ลบทิ้ง พร้อมดุด่าต่อหน้าศิษย์อื่นๆ ว่า หนังสือยังอ่านไม่ออกสะเออะจะมาเขียนโคลก แต่พอคล้อยหลังศิษย์อื่น ท่านอาจารย์เรียกเว่ยหล่างเข้าพบมอบบาตรและจีวรให้ (มอบตำแหน่ง) แล้วสั่งให้รีบหนีไปกลางดึก

เว่ยหล่างถือว่าใจมันไม่มีตัวตน แล้วจะไปชำระอะไรให้แก่ใคร การที่จะไปเห็นว่าเป็นใจและไม่สะอาดนั้นเป็นอวิชชาของผู้มันเอง การบริจาทานก็เช่นเดียวกันเมื่อไม่มีตัวตนแล้ว กายยึดมั่นในเสียง กลิ่น รส สัมผัส และธรรมารมณ์ฯ ย่อมไม่มีเช่นกัน

References

- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย กรุงเทพมหานคร โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
- สำนักงานราชบัณฑิตยสภา(2556) พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน. กรุงเทพมหานคร : นานมีบุ๊คส์
- สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต)(2546). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม. พิมพ์ครั้งที่ 12.
- พุทธทาส อินทปัญโญ(2530). สูตรเว่ยหล่าง. กรุงเทพมหานคร : ไทยควอลิตี้บุ๊คส์
- มูลนิธิพุทธรังสี(2564). วัชรปรัชญาปารมิตาสูต.ผู้แปล พระมหาอานนท์ อนนฺโต. กรุงเทพมหานคร : สหมิตรพรีนตติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง
- สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก. (2556) . ญาณสังวรธรรม เล่ม 1 กรุงเทพมหานคร : สารพิมพ์การ.